

דער יידישער טעם-טעם אַ פּעריאָדיש בלעטל פֿאַר ייִדיש-לערנערס

אַ פּובליקאַציע
פֿון דעם פּאַריזער
ייִדיש-צענטער –
מעדעם-ביבליאָטעק

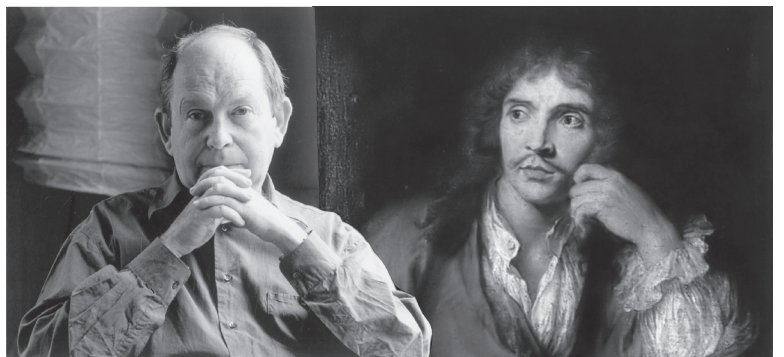
כיסלו תש"ע/דעצעמבער 2009

יָאָר 15, נומער 2 (72)

דער ערשטער איז אַ פֿראַנצייזישער דראַמאַטורג, באַרימט אויף דער גאַנצער וועלט.
דער צווייטער איז אויך אַ פֿראַנצייזישער דראַמאַטורג וואָס ווערט פֿון יאָר צו יאָר מער
באַקאַנט און מער פּאָפּולער. דער ערשטער איז געוואָרן אַ סימבאָל פֿונעם פֿראַנצייזישן
טעאַטער. זאָלן די נישט פֿראַנצייזישע וויסן אַז פֿון אים האָט מען געמאַכט אַ קליינע
סטאַטוע וואָס איז געוואָרן די העכסטע פרעמיע² פֿאַר טעאַטער-מענטשן : דער
„מאַליער“, אַ מין³ „אַסקאַר“.

מאַליער און גרומבערג¹

אַנגעקומען פֿילט מען אַז זיי וועלן קיין מאָל נישט געפֿינען דאָס
צוגעזאָגטע לאַנד. איינער פֿון די העלדן זאָגט : „די גאַנצע
וועלט וויל בעסער לאַכן ווי וויינען“ און מע פֿאַרשטייט אַז
דאָס איז דאָס קול²³ וואָס פֿירט כּסדר²⁴ דעם מחבר²⁵.
די פּיעסע האָט מען געשפּילט אין פּאַריז ביז נאָוועמבער
2009 און אין דער זעלבער צייט האָט מען געשטעלט אויף
דער בינע²⁶ אַ צווייט ווערק פֿון גרומבערג מיטן טיטל
די אַנדערע²⁷. דאָס באַשטייט²⁸ אין דער אמת²⁹ פֿון דריי
איינ-אַקטערס³⁰ מיט אַ בייסיקן³¹ הומאָר. אַלע דריי, וואָס
דער מחבר האָט געשאַפֿן אין די זיבעציקער יאָרן, ווייזן ווי
אַזוי מורא³² און נאַרישקייט פֿירן צו פֿינדשאַפֿט אַנטקעגן

D.R.

די אַנדערע. ביידע ספּעקטאַקלען צוזאַמען קענען סוגערירן אַ מין
שייכות³³ צווישן די קליינע מיאוסקייטן³⁴ פֿון טאַג-טעגלעכן לעבן און
אַ וועלט-אונטערגאַנג³⁵.
אַחוץ³⁶ די דאָזיקע פּיעסעס האָט גרומבערג געשאַפֿן נאָך אַ 20
אַנדערע, ווי אויך דיאלאָגן און פֿילם-סענאַרן³⁷, צום ביישפּיל אַמען³⁸
(צוזאַמען מיט קאָסטאַ-גאַווראַס) און עטלעכע פּיעסעס פֿאַר קינדער.
זעט אויס אַז גרומבערג האָט נאָר געהאַט איין איינציקן שלעכטן
אינפֿאַאַל אין זײַן קאַריערע – געבוירן צו ווערן אין פּאַריז אין 1939.
כאָטש צוריקגעוועזענע³⁹ ... זײַן טאַטע ווערט פֿאַרשיקט⁴⁰ אין 1942 און
ער מיט זײַן ברודער לעבן איבער די מלחמה-יאָרן⁴¹. באַהאַלטן אויפֿן
דאָרף⁴² אין דער פֿרייער זאָנע... אַזאַ אָנהייב האָט אים טאַקע אַ סך
אינספּירירט.
אַן אָפֿטע פֿראַגע : אַז אַ מחבר איז באַרימט מיט זײַן הומאָר, מיינט עס
אַז ער איז אַ הומאָריסט פֿון קינדווייז אָן ? נישט אַלע מאָל. אין מאַרץ
2010 וועט אַרויסגיין אַ שטיקל אויטאָביאָגראַפֿיע פֿון גרומבערגס
קינדערייאָרן, וויינער⁴³. נו, מעג מען דאָך נאָך האָפֿן...

זשאַן-קלאָד גרומבערג האָט געוווּנען דעם מאַליער גאַנצע זעקס מאָל,
דאָס לעצטע מאָל אין 2009 פֿאַר זײַן פּיעסע⁴ צו דיר, צוגעזאָגט לאַנד,
אַ צייך-טראַגעדיע⁵. ווי אין זײַנע באַרימטסטע ווערק, די פֿרייע זאָנע⁶
און דער וואַרשטאַט⁷, פּרוּוון די העלדן⁸ צו לעבן אַזוי ווי זיי קענען
אינעם שאַטן⁹ פֿון חורבן¹⁰. שאַרל ספּאָדעק, אַ ציינדאָקטער¹¹, און זײַן
פֿרוי קלאַראַ האָבן פֿאַרלוירן זייערע ביידע טעכטער אינעם חורבן.
„פֿון דער ערשטער איז געוואָרן אַש¹², די צווייטע האָט זיך אַליין
באַגראָבן¹³“ אין דעם מאַנאַסטיר וווּ זי איז געווען באַהאַלטן. דערצו,
האַט אַ קאַלאַבאָראַטאָר בײַ זיי פֿאַרכאַפֿט¹⁴ דעם קאַבינעט. ווי קען
מען לעבן נאָך אַזאַ טראַגעדיע ? פֿרעגט זיך שאַרל, און מיט אים דער
גאַנצער עולם¹⁵. עס איז אַן אמת¹⁶ טראַגעדיע אָבער מען לאַכט אַ
סך, אַפֿילו¹⁷ פֿון דעם וואָס איז צום וויינען. שאַרל און קלאַראַ וועלן
סוף-פֿלי-סוף¹⁸ אַוועקפֿאַרן קיין אַרץ-ישׂראל¹⁹. די ווונדן פֿונעם חורבן
זײַנען נאָך נישט פֿאַרהיילט אָבער זיי פּרוּוון אַנטלויפֿן... „עברית²⁰
איז פֿאַר מיר ווי העברעיש²¹“ זאָגט שאַרל צו קלאַראַ אויף דער שיף
וואָס פֿירט זיי קיין אַרץ-ישׂראל און אַפֿילו ווען זיי זײַנען כּמעט²²

1. Jean-Claude Grumberg 2. prix/prize 3. MIN sorte/sort 4. pièce/play 5. Vers toi, terre promise : tragédie dentaire/To You, Promised Land: Dental Tragedy 6. Zone libre/Free zone (the south of France, not occupied by German troops) 7. L'Atelier/The Workshop 8. personnages/characters 9. ombre/shadow 10. khurBM Shoah 11. dentiste/dentist 12. cendres/ashes 13. s'est enterrée/buried herself 14. emparé de/stole 15. OYLEM public/audience 16. E'MESE vrai/real 17. AFILÉ même/even 18. SOFKL-SOF finalement/in the end 19. ERETS-YISROEL Israël 20. IVRIT hébreu moderne/modern Hebrew 21. allusion à l'expression "pour moi c'est de l'hébreu"/allusion to a French expression, equivalent of "it's Greek to me" 22. KIMA'T presque/nearly 23. KOL voix/voice 24. KESEYDER toujours/always 25. MEKHABER auteur/author 26. scène/stage 27. Les Autres/The Others 28. est composé de/consists of 29. ... E'MESN à vrai dire/really 30. pièces d'un acte/one-act plays 31. mordant 32. MOYRE peur/fear 33. shaykhes rapport/relation 34. MI'ESKEYTN méchancetés/nastiness 35. fin d'un monde/a world's destruction 36. AKHU'Ts à part/aside from 37. scénarios 38. Amen 39. quoique, d'un autre côté/Yet, on the other hand 40. déporté/deported 41. MILKHOME-... années de guerre/war years 42. à la campagne/in the country 43. Pleurnichard/Cry-baby.

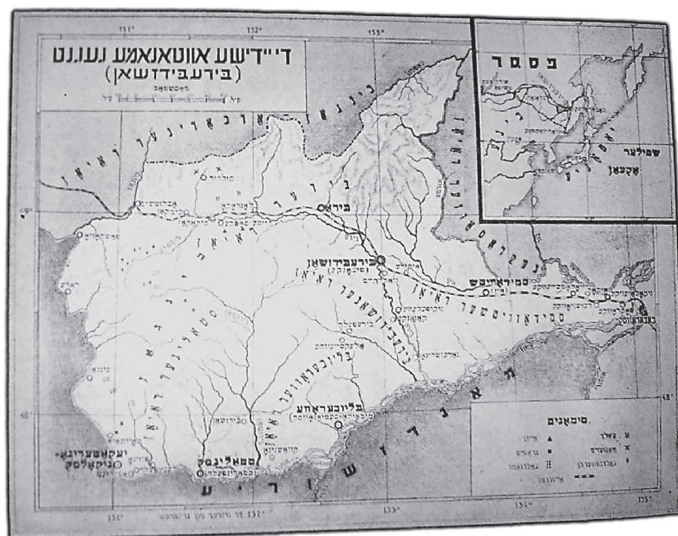

בילדער פֿון
ביראָבידזשאַן פֿון
פֿאַר דער מלחמה
און אַ מאַפע פֿון
דער אויטאָנאָמער
״ידישער געגנט״.

דאָס צוגעזאָגטע לאַנד? 2

ביראָבידזשאַן איז דער נאָמען פֿון דער סאָוועטישער טעריטאָריע וווּ מע האָט אין 1934 געגרינדט אַ היימלאַנד פֿאַר יידן אין ראַטן-פֿאַרבאַנד³. זי געפינט זיך אין וויסטן מיזרח³, נאָענט צו דער כינעזישער גרענעץ⁴, צווישן די טיכן⁵ בירע און ביזשאַן (פֿון וועלכע מע האָט גענומען דעם נאָמען) און לעבן דעם טיך אָמור, וואָס איז די גרענעץ מיט כינע.

שוין אין 1928 האָט מען אָנגעהויבן שאַפֿן אַזאָ געגנט. ס'איז אַרויסגעקומען פֿון סטאַלינס נאַציאָנאַליטעטן-אידעאָלאָגיע, לויט וועלכער אַ פֿאַלק אין ראַטן-פֿאַרבאַנד האָט געמוזט האָבן אַ טעריטאָריע. אויב יידן זיינען אַ פֿאַלק דאַרף מען זיי געבן אַ טעריטאָריע. הינטער דער אידעע זיינען געלעגן אַ פֿאַר וויכטיקע סיבות⁶. די סאָוועטישע מאַכט האָט געוואָלט דערווייטערן יידן אי פֿון רעליגיע אי פֿון ציוניזם⁷. אַ צווייטער ציל⁸ איז געווען אַז זיי זאָלן ווערן „פראָדוקטיוו“, דאָס הייסט, פֿאַרלאָזן האַנדל⁹ און זייערע טראַדיציאָנעלע מלאָכות¹⁰, און זיך אַרייַנטאָן דער עיקר¹¹ אין ערדאַרבעט. דריטנס האָט מען געוואָלט אַנטוויקלען¹² דעם מיזרחדיקן טייל פֿון לאַנד, און אַזאָ אַרט ווי ביראָבידזשאַן האָט זייער גוט געפֿאַסט דערצו. אַ יידיש לאַנד ווייט פֿונעם אַלטן תּחום-הּמושב¹³, וווּ די נאַציאָנאַלע שפּראַך איז יידיש און די רעליגיע איז אין גאַנצן אָפּגעמעקט¹⁴, וואָלט געגעבן יידן אַ סאָרט נאַציאָנאַלע אידענטיטעט, נאָר אונטערן קאָנטראָל פֿון דער סאָוועטישער מאַכט. אַזוי איז געבוירן געוואָרן די יידישע אויטאָנאָמע געגנט ביראָבידזשאַן. אין אָנהייב האָט דאָס נייע לאַנד (מיט דער הילף פֿון אַ שטאַרקער פּראָפּאַגאַנדע) צוגעצויגן¹⁵ אַ סך יידן, ניט נאָר פֿון ראַטן-פֿאַרבאַנד נאָר אויך פֿון מערבֿ¹⁶-אײראָפּע און אַמעריקע. אַ סך פֿון די אימיגראַנטן זענען געווען איבערגעגעבענע¹⁷ קאָמוניסטן, וואָס האָבן געוואָלט אויפֿבויען די סאָוועטישע יידישע מדינה¹⁸. אָבער די לעבנס-באַדינגונגען¹⁹ זענען געווען שרעקלעך – קעלט און פֿראָסט אין ווינטער, היץ און מאַסקיטן אין זומער, גאַרנישט צוגעגרייט פֿאַר די

[סוף זייט 8]

1. la terre promise/promised land 2. Union soviétique/Soviet Union 3. ... MIZREKh Extrême-Orient/Far East 4. frontière/border 5. rivières/rivers 6. SIBES raisons/reasons 7. TSIENTZISM sionisme/Zionism 8. but/aim 9. commerce 10. MELOKhes métiers/trades 11. DER IKER surtout/mainly 12. développer/develop 13. TKHUM-HAMOYshev zone de résidence/pale of settlement 14. effacé/erased 15. attiré/attracted 16. MAYREV occidental/western 17. dévoués/devoted 18. MEDINE État/state 19. conditions

ביראָבידזשאַן מיין „אַמור“

(כאַבאַראָוסק², דעם 17טן סעפטעמבער 2009)

פֿון רחל³ קאַמעלאָגאַרן

ביראָבידזשאַן היינט צו טאָג.
רעכטס : דער סימבאל פֿון
ביראָבידזשאַן. אונטן : אַ
בוך אויף רוסיש „לחיים,
ביראָבידזשאַן“ (2007). D.R.

פֿון ביראָבידזשאַן קיין וולאַדיוואָסטאָק לענג
אויס דעם טייך⁴ אַמור בין איך געפֿאָרן מיט דער
באָן נומער 5. איינע פֿון די שענסטע באַנען פֿון
רוסלאַנד, וואָס הייסט „ראָסיאַ“. אויב דו קריגסט
אַ בילעט פֿאַר דער באָן נומער 58 אָדער 350,
געפֿינסטו זיך אין אַן אַלטיטשקן, מיאָוסן⁵ וואָגאַן. די
באָן מיט דעם העכסטן נומער איז טאַקע די מיאָוסטע. אַזוי
איז עס. דער נומער 5 איז אַ מזליקער⁶, אויך אין רוסלאַנד. נאָר פֿאַר
דער באָן, מיין איך.

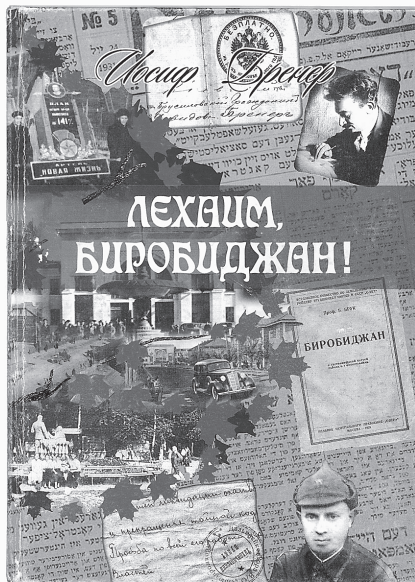
איך וועל דאָ נישט דערציילן די סאָוועטישע געשיכטע פֿון דער
טעריטאָריע, איך וועל נאָר דערציילן אַ
פֿאַר איינדרוקן פֿון מיין ריזיקער⁷ ריזע ביז
ביראָבידזשאַן און וולאַדיוואָסטאָק.

וואָס איז ביראָבידזשאַן? אַ ייִדישע געגנט? לויטן
אויסזען⁸ קען מען זאָגן אַז יאָ : די נעמען פֿון די
הויפט־געביידעס און גאַסן זענען אנגעשריבן אויף
ייִדיש, מיט ייִדישע אותיות⁹, און אויף רוסיש.
כאָטש¹⁰ די שיינע און גרינע הויפטגאַס הייסט
שלום־עליכם¹¹, לעבן היינט נאָר צוויי פּראָצענט
ייִדן אין ביראָבידזשאַנער „אַבלאַסט“¹². די ייִדישע
שפּראַך איז היינט אָפּגעמעקט¹³ פֿון אַלעמענס
זכרון¹⁴. איך האָב גערעדט ייִדיש נאָר מיט די
מאָסקיטן וואָס זשומען¹⁵ געפֿערלעך ביי נאַכט, און
מיט דריי אָדער פֿיר עלטערע מענטשן וואָס האָבן
נישט פֿאַרגעסן מאַמע־לשון¹⁶.

מיר האָבן געשמועסט אין דעם ייִדישן צענטער
„פֿרייד“ לעבן דער נייער שול¹⁷. ערב־ראַש־
השנה¹⁸ האָב איך געוואָלט באַגריסן דעם רבֿ¹⁹,

אַבער די שול איז געווען פֿאַרמאַכט. דער רבֿ איז אוועקגעפֿאָרן קיין
ישראל²⁰, די רביצין²¹ גייט צום זיבעטן מאָל צו קינד²², האָט מען מיר
געזאָגט. אינעם זעלבן בניין²³ איז דאָ אַ קינדער־גאַרטן, דאָס שטייט
געשריבן אויף ייִדיש. איך מיין אַז די רביצין אַרבעט זייער שווער
פֿדי²⁴ צו באַזעצן דעם קינדער־גאַרטן, ווייל קיין שום²⁵ קינדער האָב
איך דאָרטן נישט געזען.

איך האָב זיך געטראָפֿן מיט סטודענטן פֿון אויסלענדישע שפּראַכן אין
דער אַקאַדעמיע פֿון ביראָבידזשאַן, אַ שטאָט פֿון 65 000 איינוווינערס.
ייִדישע לימודים²⁶ זענען דאָ אומזיסט²⁷, און נאָר די אַרעמע סטודענטן

קלייבן אויס די ייִדישע שפּראַך.
איך בין געקומען אין ביראָבידזשאַן אויף
דעם ייִדישן פֿעסטיוואַל און דעם 75סטן
יוביליי²⁸ פֿון דער שאַפֿונג פֿון דער ייִדישער
טעריטאָריע. אין אַ ריזיקן קאַנצערטן־זאַל
האָט מען אַרגאַניזירט פֿייערונגען און
קאַנפֿערענצן. מלוכה־לייט²⁹, דער רבֿ פֿון
מאָסקווע, פֿאַליציי, אַן אַהין־און־צוריק
פֿון לימוזינען – ס'איז געווען אַ גרויסער
טאָראַראַם³⁰ אין דער גאַנצער שטאָט.
אַ געשיכטע־פֿאַרשערין³¹ פֿון כאַבאַראָוסקער
אוניווערסיטעט האָט געהאַלטן אַ רעפֿעראַט
וועגן די מאָטיוואַציעס פֿון אימיגראַנטן וואָס
זענען דעמאָלט געקומען פֿון אַלע לענדער קיין
ביראָבידזשאַן, פֿאַר דער מלחמה³² און אַפֿילו³³

נאָך דער מלחמה. און דאָס איז פֿונקט געווען מיין טאָטנס חלום³⁴.
אַ פֿאַרברענטער³⁵ קאָמוניסט איז ער געווען. אַרום 1937 האָט ער
באַשלאָסן אוועקצופֿאָרן מיט דער גאַנצער משפּחה³⁶ קיין רוסלאַנד. די
אַנקומענדיקע וועלט־מלחמה, סטאַלין און, להבֿדיל³⁷, די מאַמע – נישט
אַזוי מספֿים³⁸ זיך אַהינצושלעפֿן מיט דריי קינדער – האָבן באַשלאָסן
אַנדערש. צום סוף³⁹ זענען מיר געבליבן אין פֿראַנקרייך. אַ מזליקער
גורל⁴⁰ איז אונדז געווען באַשערט⁴¹. איך קען זיך פֿאַרשטעלן וואָס
פֿאַר אַ לעבן וואָלט איך געהאַט דאָ אין ביראָבידזשאַן, ווען איך

[סוף זייט 8]

1. (fleuve) Amour/Amur (River), allusion to "amour" (love) in French 2. (la ville de/the city of) Khabarovsk 3. ROKHL 4. fleuve, rivière/ river 5. MI'ESN laid/ugly 6. MA'ZLDIKER de chance/lucky 7. immense 8. selon les apparences/apparently 9. OXSYES lettres/letters 10. bien que/although 11. SHOLEM-ALEYKHEM 12. région (en russe/in Russian) 13. effacé/erased 14. ZIKORN mémoire/memory 15. bourdonnent/ buzz 16. ...-LOSHN yiddish 17. ici/here synagogue 18. EREV ROSHESHONE à la veille du nouvel an juif/eve of Jewish New Year 19. ROV rabbin/rabbi 20. YISROEL Israël 21. RE'BETSN femme du rabbin/rabbi's wife 22. enfanter/give birth 23. BINYEN bâtiment/building 24. KEDE'Y afin de/in order to 25. aucun/none at all 26. LIMUDIM études/studies 27. gratuits/free 28. anniversaire/anniversary 29. MELUKHE... gens du gouvernement/government officials 30. brouhaha 31. chercheuse en histoire/history researcher 32. MILKHOME guerre/war 33. AFILÉ même/even 34. KHOLEM rêve/dream 35. fervent 36. MISHPOKHE famille/family 37. LEHAVDIL passez-moi la compa- raison/may it not be uttered in the same breath 38. MASKIM d'accord/in agreement 39. ... SOF finalement/finally 40. GOYRL destin/fate 41. destiné/fated

דער מענטש פֿון ביראָבידזשאַן

ביראָבידזשאַן היינט צו
טאָג. רעכטס : ניקאָלי
באָראָדולין אין ניו־יאָרק,
אויפֿן אַרבעטער־רינג
בית־עולם. D.R.

איז אים געווען אומבאקאנט. די באַבע האָט נישט דערקלערט און
ער האָט נישט געפֿרעגט – ווי ער זאָגט, „נישט געשטעלט קיין איין
קשיא²⁴, שוין אָפּגערעדט²⁵ פֿון פֿיר²⁶!“ דער עפיזאָד מיט ראָש־השנה
איז פֿאַר אים געווען אַן אמתע אַנטפלעקונג²⁷.
אינעם זעלבן יאָר האָט ער זיך באַקענט מיט בערנאַרד חסיד²⁸, אַ
פּראָפֿעסאָר פֿון רוסישער ליטעראַטור אין אַמעריקע וועמען עס
איז געראָטן²⁹, נאָך יאָרן לאַנגע אָנשטרענגונגען, צו קומען אין
ביראָבידזשאַן, און האָט זיך דאָרטן פֿאַרנומען מיט פֿאַרבעסערן די
ייִדישע לימודים³⁰. דאָס איז געווען אין די יאָרן פֿון פּערעסטריוקאַ
און ס’האָט זיך אָנגעהויבן אַ שטיקל אויפֿבליי³¹ אינעם ייִדישן לעבן.
מע האָט געקענט הערן ייִדישע לידער אויף דער ראָדיאָ און קויפֿן
געפֿילטע פֿיש אין די קראָמען. די ייִדיש־שטודיעס זענען געוואַקסן,
און קאָליאַ האָט געהאַט די געלעגנהייט צו פֿאַרן קיין מאַסקווע אויף אַ
לערער־סעמינאַר. שפּעטער איז ער געפֿאַרן קיין ניו־יאָרק צו שטודירן
אין קאָלאָמביע־אוניווערסיטעט. קויפֿן די אויפֿאָן־בילעטן איז ניט
געווען קיין קליינקייט³² : ער האָט געמוזט פֿליען פֿון ביראָבידזשאַן
קיין מאַסקווע און זיך ווענדן³³ פּערזענלעך צו די הויכע ספֿערן אין
אויפֿאַציע־מיניסטעריום.
זינט 1992 וווינט ער אין ניו־יאָרק. די יאָרן וואָס ער האָט געאַרבעט
אין יוואָ האָבן אים געגעבן די מעגלעכקייט אויסצוגעפֿינען אַ סך
אינפֿאַרמאַציעס וועגן זײַן אייגענער משפּחה³⁴. און ער האָט זיך אויך
דערווייט מער וועגן דער אמתער געשיכטע פֿון ביראָבידזשאַן ווי אין
די אַלע יאָרן וואָס ער האָט דאָרט אַליין געלעבט.

פֿאַרן קיין ניו־יאָרק און זיך באַקענען מיט ביראָבידזשאַן – זעט אויס
אַ מאָדנע¹ זאָך, נאָר אַזוי איז טאַקע געשען. דעם לעצטן זומער האָט
דער ריזע־ביראָ וואַליזקע² אונז געפֿירט אויף אַ באַזוך אינעם
אַרבעטער־רינג³ בית־עולם⁴, און זייער וועגווייזער⁵ איז געווען ניקאָלי
באָראָדולין, אַ געבוירענער אין ביראָבידזשאַן. אינעם אויטאָבוס אויפֿן
וועג צום בית־עולם האָט ער דערציילט זײַן לעבנס־געשיכטע.
ניקאָלי (קאָליאַ) באָראָדולין איז געבוירן געוואָרן אין 1961
אין ביראָבידזשאַן. היינט לעבט ער אין ניו־יאָרק און אַרבעט ווי
דערציִונגס־דירעקטאָר ביים אַרבעטער־רינג. אַט הערט ווי ער אַליין
דערציילט דעם אינצידענט וואָס האָט איבערגעקערט⁶ זײַן לעבן :
„אין אַ העלן טאָג אין סעפטעמבער 1989 האָב איך מיר שפּאַצירט
אויף ביראָבידזשאַנער הויפטגאַס (וואָס הייסט אויפֿן נאָמען פֿון
שלום־עליכם⁷), און האָב זיך באַגעגנט מיט אַ באַקאַנטן, וועלכער האָט
מיר געוואונטשן (אויף רוסיש אוואָדאָ⁸) אַ גוט יום־טובֿ⁹. וואָס פֿאַר אַ
יום־טובֿ ? פֿרעג איך. ער קוקט אויף מיר פֿאַרחידושט¹⁰. דו ווייסט
ניט אַז היינט איז אַ ייִדישער יום־טובֿ ? היינט איז דאָך ראָש־השנה¹¹ !
וואָס איז ראָש־השנה ? דאָס האָט אים אויסגעזען אומגלייכלעך¹². אַט
בין איך, אַ ייִד (מיטן וואָרט „יעוורעי“ – ייִד – פֿאַרשריבן אין מײַן
סאָוועטישן פּאַס¹³ !), 28 יאָר אַלט, אַ געבילדעטער¹⁴, וואָס קען דריי
שפּראַכן (רוסיש, דײַטש און ענגליש), האָב זיך דעמאָלט געלערנט
ייִדיש און האָב שוין אָנגעהויבן אַרבעטן ווי אַ ייִדיש־לערער – און ניט
געקוקט אויף דעם¹⁵ האָב איך קיין מאָל ניט געהערט דאָס וואָרט ראָש־
השנה, גאַרנישט געוויסט פֿון פֿורים¹⁶, סוכות¹⁷ אָדער בר־מיצווה¹⁸.
ער האָט געוויסט אַז ווען די באַבע באַקט מצות¹⁹ איין מאָל אין יאָר איז
עס לכּבֿוד²⁰ אַ יום־טובֿ וואָס הייסט פּסח²¹, אָבער די סיבה²² דערפֿון

1. étrange/strange 2. Association Valiske (www.valiske.com) 3. Cercle des travailleurs/Workmen's Circle 4. BEYS-OYLEM cimetière/cemetery 5. guide 6. pédagogique/educational 7. bouleversé/changed 8. SHOLEM-ALEYKHEM 9. AVADE bien sûr/of course 10. YONTEF fête/holiday 11. FARKHIDESHIT étonné/amazed 12. ROSHESHONE nouvel an juif/Jewish New Year 13. incroyable/unbelievable 14. passeport/passport 15. instruit/educated 16. malgré cela/regardless of that 17. PURIM fête de Pourim/feast of Purim 18. SUKES fête de Soukkot/feast of Sukkoth 19. BAR-MITSVE célébration de la maturité religieuse à l'âge de 13 ans/a boy's religious coming of age at 13 years 20. MATSES pain azyne/unleavened bread 21. LEKOVED en l'honneur de/in honor of 22. PEYSEKH Pâque juive/Passover 23. SIBE raison/reason 24. KASHE question 25. encore moins/let alone 26. allusion aux 4 questions rituelles posées pendant le repas de la Pâque/allusion to the 4 ritual questions asked during the Passover meal 27. E'MESE ... véritable révélation/true revelation 28. KHOSID Bernard Choseed 29. a réussi/succeeded 30. LIMUDIM études/studies 31. renouveau/revival 32. ce n'était pas rien/no small thing 33. s'adresser/apply 34. MISHPOKHE famille/family.

פֿאַנטעאַן¹ – ווען מענטשן מאַכן געטער²

פרעמיעס³ זענען דאָ אומעטום אויף דער וועלט, אָבער נאָר אין פֿראַנקרײַך האָט מען געשאַפֿן אַ פרעמיע פֿאַר געבייך⁴ : און דאָס רופֿט מען „פֿאַנטעאַניזאַציע“. דאָס הייסט אַז די רעגירונג קלייבט אויס דאָס געבייך פֿון איינעם פֿון די גדולים⁵ (אפֿשר⁶ וועט דער קומענדיקער זײַן דער שרייבער אַלבערט קאַמי⁷), מען שלעפט אים אַרויס פֿון קבר⁸ און מען פֿירט אים אין פֿאַנטעאַן, איינער פֿון די באַרימטסטע מאָנומענטן אין פֿאַריז. צי איז טאַקע פֿאַראַן אַן אייביקע רו ?

צו ערשט איז דער פֿאַנטעאַן געווען אַ קלויסטער⁹ וואָס דער קעניג לוי דער 15טער האָט געהייסן בויען דעם אַרכיטעקט ספּלאַן¹⁰. ער האָט אים געווידמעט¹¹ דער הייליקער זשענעווער¹². בשעת¹³ דער רעוואָלוציע האָט מען באַשטימט אַז דער מאָנומענט וועט ווערן אַ מאָוואַליי¹⁴ פֿאַר גרויסע פּערזענלעכקייטן, אַ „טעמפל פֿון פֿאַטערלאַנד“ און מען האָט עס אָנגערופֿן „פֿראַנצייזישער פֿאַנטעאַן“ – שאַפֿנדיק דערמיט אַ וועלטלעכע¹⁵ רעליגיע. אויפֿן פֿראַנטאָן¹⁶ שטייט : „צו די גדולים – דאָס דאַנקבאַרע¹⁷ פֿאַטערלאַנד“. ווען נאַפּאָלעאָן דער ערשטער האָט געהערשט איז עס געוואָרן אי אַ קלויסטער אי אַ מאָוואַליי. נאָך אים האָט מען זיך געוואַקלט¹⁸ צווישן ביידע ביז 1885 – די צייט פֿון דער דריטער רעפּובליק – ווען מע האָט אַריינגעפֿירט וויקטאָר הוגאָס¹⁹ געבייך. פֿון דעמאָלט אָן איז דער פֿאַנטעאַן נאָר אַ מאָוואַליי. אינעם מאָנומענט זענען אויך דאָ, אַחוץ²⁰ די קברים, אַ טויזנט איינגעקריצטע²¹ נעמען : פֿון פֿילאָזאָפֿן, שרייבער אומגעקומענע, „אויף קידוש־הפֿראַנקרײַך²²“, פֿאַרשיידענע פּערזענלעכקייטן וואָס האָבן זיך אויסגעצייכנט²³ אין דער געשיכטע פֿון פֿראַנקרײַך צוליב זייערע קאַמפֿן און אידעען.

ווער איז דער בעל־הבית²⁴ איבער פֿאַנטעאַניזאַציע ? בשעת דער רעוואָלוציע באַשטימט דאָס די קאָנסטיטוציאָנעלע פֿאַרזאַמלונג. דערנאָך באַשליסט נאַפּאָלעאָן אליין. אונטער דער דריטער רעפּובליק (1870 – 1940) : די דעפּוטאַטן. און איצט (אין דער פֿינפֿטער רעפּובליק) – דער פרעזידענט וואָס האָט פֿאַקטיש נישט קיין אמתע²⁵ רעכט דערצו. דער ערשטער פֿרייז פֿאַר פֿאַנטעאַניזאַציע (איר קענט באַמערקן אַז די פרעמיע־מאַניע איז אַן אָנשטעקנדיקע²⁶ קראַנקהייט) קומט ביז אַהער נאַפּאָלעאָנען : 43 נעמען, צווישן זיי צום מיינסטן פּאָליטיקער, אַפֿיצירן וואָס האָבן געקעמפֿט פֿאַר אים, און אויך מענטשן וואָס האָבן באַמט²⁷ אויפֿגעטאָן עפעס וויכטיקס פֿאַרן לאַנד און די בירגערס, צום ביישפּיל די באַשאַפֿערס פֿונעם ציווילן קאָדעקס²⁸, און פֿונעם „טאַלעראַנץ־עדיקט“²⁹ וועגן רעליגיע־רעכט. דער שטרענגסטער זשורי איז געווען דער

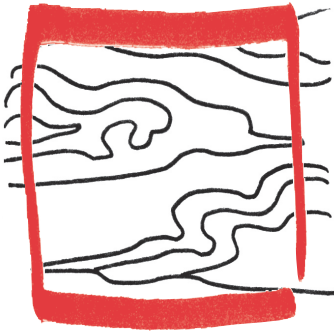
רעוואָלוציע־קאָמיטעט וואָס האָט נאָר אויסגעוויילט³⁰ 6 מענטשן און שפּעטער אַרויסגעוואָרפֿן 3 פֿון זיי, באַשולדיקטע אין פֿאַראַט³¹ ! נישט נאָר לעבעדיקע קעפּ האָט מען דעמאָלט אָפּגעהאַקט ! מע באַמערקט אויך אַז דעפּוטאַטן זײַנען ווייניקער פֿאַראַינטערעסירט אין פֿאַנטעאַניזאַציע ווי די, וואָס זענען בראַש פֿון דער מלוכה³². אין די צייטן פֿון דער דריטער רעפּובליק האָט מען אויסגעוויילט נאָר 12 מענטשן אין משך פֿון³³ 50 יאָר (אַריינגערעכנט 4 מיט אַ מאָל אין 1889 צו די הונדערט יאָר רעוואָלוציע), בשעת ווען³⁴ די פֿאַרשיידענע פרעזידענטן האָבן אויסגעקליבן אַזש³⁵ 9 אין די לעצטע 19 יאָר. זינט דע גאַלץ³⁶ איז די פֿאַנטעאַניזאַציע געוואָרן וואָס אַ מאָל³⁷ מער סימבאָליש. מיט זשאַן מולען³⁸, דער הייליקער העלד פֿון ווידערשטאַנד³⁹ קעגן די נאַציס, „קומען אַריין“ אין פֿאַנטעאַן אין 1964 גאַנץ פֿראַנקרײַך. דאָס „דאַנקבאַרע פֿאַטערלאַנד“ צוזאַמען מיטן פרעזידענט געניסן פֿונעם פֿבֿוד⁴⁰ פונקט אַזוי ווי זשאַן מולען. פֿון דעמאָלט אָן וועט יעדער פרעזידענט האָבן כאַטש⁴¹ איין געבייך פֿון וועלכן ער וועט שפּען אַ נשמה־יתירה⁴². אַ מין קאָפּיערדיקער⁴³ וואַמפּיריזם. דער לעצטער מזלדיק⁴⁴ אויסגעוויילטער איז געווען אין 2003 (די צייטן פֿון פּאָליטיש קאַרעקט) אַלעקסאַנדער דיומאַ⁴⁵, וואָס האָט געשטאַמט פֿון אַ געמישטער פֿראַנצייזיש־מאַרטניקאַנער משפּחה⁴⁶ (מולטיקולטורעל פֿראַנקרײַך און ברייטהאַרציקער שיראַק !) – דער טאַטע פֿונעם ליטעראַרישן העלד ד'אַרטאַנאַן⁴⁷, אַ דרייטער⁴⁸, אַ צוציענדיקער⁴⁹ (ווי אַלע פֿראַנצויזן). קאַמי, טייערער, היט זיך די ביינער !

אַלבערט קאַמי
D.R.

1. Panthéon 2. dieux/gods 3. prix, récompenses/prizes, awards 4. ossements/bones 5. GDOYLIM grands hommes/great men 6. EFsher peut-être/perhaps 7. Albert Camus 8. KEYVER tombe/tomb, plur. קברים KVORIM 9. église/church 10. Germain Soufflot 11. consacré/dedicated 12. sainte Geneviève/St. Genevieve 13. BESH'a's pendant /during 14. mausolée/mausoleum 15. laïque/secular 16. fronton/pediment 17. reconnaissant/grateful 18. hésité/hesitated 19. de Victor Hugo/Victor Hugo's 20. AKHU'ts à part/aside from 21. gravés/engraved 22. KIDESH-HAFRANKRAYkh morts pour la France/died for France (en référence à/in reference to KIDESH-HASHE'M, sanctification du Nom/Sanctification of the Name) 23. illustrés/distinguished themselves 24. BALEBO's patron/boss 25. E'MESE véritables/real 26. contagieux/contagious 27. BEEMES vraiment/really 28. code civil/civil code 29. édit de Tolérance/Edict of Tolerance 30. élu/elected 31. accusés de trahison/accused of treason 32. BEROSH ... MELUKHE chef d'État/heads of State 33. ... MESHEKH ... en l'espace de/in the course of 34. BESH'a's ... alors que/whereas 35. pas moins de/no less than 36. De Gaulle 37. de plus en plus/more and more 38. Jean Moulin 39. Résistance 40. KOVED honneur/honor 41. ne serait-ce que/at least 42. ... NESHOME-YESEYRE se procurer un supplément d'âme/acquire an additional soul 43. à l'envers/reverse 44. MA'ZLDIK chanceux/fortunate 45. Alexandre Dumas 46. MISHPOKHE famille/family 47. d'Artagnan 48. audacieux/bold 49. séduisant/attractive.

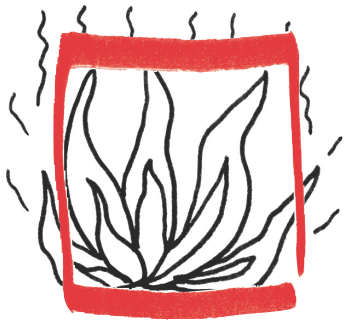
לופֿט, ערד, פֿײַער, וואַסער : אַ שפּיל

פֿון די גאַר אַלטע צײַטן ווייס מען אַז די וועלט באַשטייט¹ פֿון פֿיר עלעמענטן : לופֿט – ערד – פֿײַער – וואַסער.²

יעדער עלעמענט האָט זײַן כאַראַקטער, און אַלע שפּראַכן האָבן אַזעלכע אויסדרוקן³ ווי „ער שטייט מיט די פֿיס אויף דער ערד“ אָדער „זײַן קאָפּ איז שטענדיק“ אין דער לופֿט. זיי זענען אַ מאָל קאָמיש, אַ מאָל שײַן, נאָר אַלע מאָל גאַנץ בילדעריש.⁵

אויך אין ייִדיש זענען דאָ אַ סך אויסדרוקן מיט די דאָזיקע ווערטער. אין יעדן אויסדרוק דאָ אונטן פֿעלט אײַנס פֿון די פֿיר ווערטער. דער באַטייט פֿונעם אויסדרוק געפֿינט זיך רעכטס. טרעפֿט⁷ דאָס פֿאַסיקע⁸ וואָרט : לופֿט – ערד – פֿײַער – וואַסער און שרײַבט אַרײַן :

1. זײַן זײַער ענלעך⁹ = זײַן ענלעך ווי צוויי טראָפֿנס¹⁰
2. רעדן אומזיסט¹¹, אָן אַ זינען¹² = רעדן אין דער
3. זײַן זײַער ענטוויאַסטיש = זײַן און פֿלאַם.
4. טאָן געפֿערלעכע¹³, סכנותדיקע¹⁴ זאַכן = קריכן אין
5. האַרעווען¹⁵, אַרבעטן זײַער שווער = קײַען¹⁶ די
6. טאָן אַלץ וואָס איז מעגלעך = באַוועגן¹⁷ הימל און
7. שטאַרק מורא¹⁸ האָבן = ציטערן¹⁹ ווי אַ פֿיש אין
8. מאַכן ערגער אַ קאַנפֿליקט = צעבלאָזן²⁰ אַ
9. אַלץ רײַזיקירן²¹ כדי²² צו קומען צום ציל²³ = דורכגיין דורך און
10. פֿאַרברענגען²⁴ אין דרויסן = זײַן אויף דער פֿרײַער
11. אין גאַנצן פֿאַרשווונדן²⁵ = ווי אין אַרײַן
12. קענען עפעס אויסנווייניק²⁶ = קענען ווי אַ
13. זאָל ער גיין צום טײַוול²⁷ = זאָל ער גיין אין דר'
14. אין גאַנצן ניט טויגן²⁸ = טויגן אויפֿן
15. אַ לאַנגע צײַט וועט פֿאַרבייגיין = עס וועלן נאָך אַ סך אַפֿלויפֿן²⁹
16. ניט טאָן די מינדסטע³⁰ אַרבעט = ניט אַרײַנטאָן קיין האַנט אין קאַלט
17. זײַן אין אַ זײַער שלעכטער סיטואַציע = ליגן אין דר' און באַקן בייגל
18. ווי לײַזט מען די פֿראַבלעם ? = ווי קומט די קאָץ איבערן ?

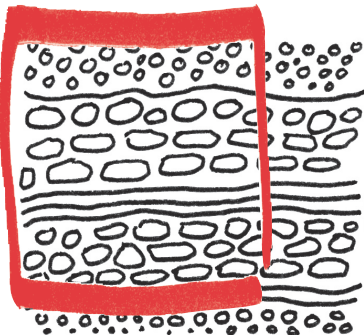
[ענטפֿערס זײַט 8]

1. est composé de/consists 2. air, terre, feu, eau/air, earth, fire, water 3. expressions 4. toujours/always 5. pittoresques/picturesque 6. sens/meaning 7. devinez/guess 8. approprié/suitable 9. semblable/similar 10. gouttes/drops 11. pour rien/pointlessly 12. signification/sense 13. dangereux/dangerous 14. SAKO'NESDIKE dangereux/dangerous 15. trimer/toil 16. macher/chew 17. remuer/move 18. MOYRE peur/be very frightened 19. trembler/tremble 20. attiser/fan 21. risquer/risk 22. KEDE'y afin de/in order to 23. but/goal 24. passer le temps/spend time 25. disparu/vanished 26. par coeur/by heart 27. diable/devil 28. ne pas convenir/be of no use 29. s'écouler/flow by 30. moindre/least.

שפּריכווערטער¹

- אָן פֿײַער איז קיין רויך² ניט.
- אויף פֿײַער זאָל מען קיין בויםל³ ניט גיסן.
- אויף שוואַרצער ערד וואַקסט די בעסטע תבואה⁴.
- אַז מע ליגט אויף דער ערד קען מען ניט פֿאַלן.
- גיס ניט אַרויס דאָס אומרײַנע⁵ וואַסער, פֿל־זמן⁶ דו האָסט ניט דאָס רײַנע.
- היט זיך פֿאַר⁷ פֿײַער און גלייב ניט דעם וואַסער.
- שטיל וואַסער גראַבט טיף.

1. proverbes/proverbs 2. fumée/smoke 3. huile/oil 4. TVUE céréale/grain 5. impure 6. KOL-ZMAN tant que/as long as 7. méfie-toi de/beware of.

וויפֿל מאָל שוין זענען ביי אונדז אין פֿאַריזער ייִדיש־צענטער אויסגעבראַכן פֿלאַמענדיקע דיספּוטן צווישן ליטוואַקעס און פּוילישע ייִדן. איינער זאָגט „מין באַבע פֿלעגט זאָגן 'סקאַוואַדע'!", ענטפֿערט יענער מיט כּעס² „מאָגן בובע פֿלעגט זאָגן 'פּאַטעלניע'!" – און סע הייבט זיך אָן אַ מעשה אָן אַן עק⁴... נחום⁵ סטוטשקאָוו (1892–1965), דער באַרימטער ייִדישער לינגוויסט, האָט ניט געהאַט קיין שפּראַכלעכע פֿאַראַרטלען⁶. אין זיין אוצר⁷ פֿון דער ייִדישער שפּראַך (אַרויס אין 1950), וואָס איז ביזן היינטיקן טאָג די גרעסטע אינזאָמלונג פֿון ייִדישע ווערטער, האָט ער אַרמנגענומען אי סקאַוואַדע, אי פּאַטעלניע אי פֿאַן⁸. אין די 50 קער יאָרן האָט סטוטשקאָוו אויך אָנגעפֿירט מיט אַ ראַדיאָ־עמיסיע וווּ ער האָט געענטפֿערט אויף פֿראַגעס פֿון צוהערערס⁹ וואָס שייך¹⁰ דער ייִדישער שפּראַך. לעצטנס האָט מען געקענט לייענען אינעם פֿאַרווערטס זינעם אָן ענטפֿער אויף אַט אַזאַ מין לינגוויסטישן פֿאַראַרטל.

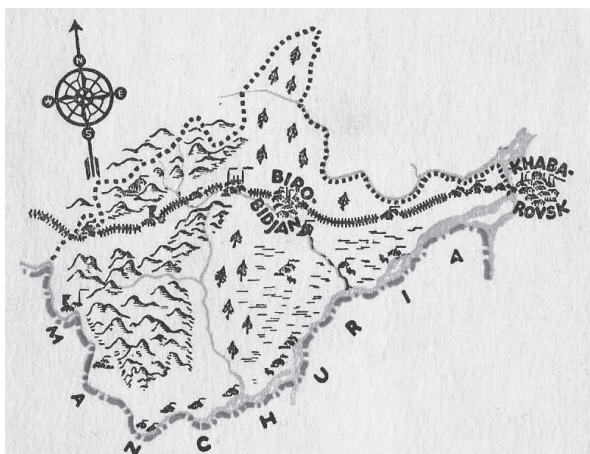
„מאַמע־לשון“¹¹ נוסח¹² נחום סטוטשקאָוו גאָרן¹³

פּאָעט אַ מאָל געזאָגט: „אין ייִדישלאַנד גייט קיין מאָל די זון נישט אונטער“²³. פֿאַרשטייט זיך אַז ס'איז אוממעגלעך פֿאַר אַ ליטווישן ייִד פֿון סוויסלאַוויטש צו וויסן און צו פֿאַרשטיין וואָס מ'האַט גענוצט אין קאָלאָמיע, צי אין ריישע און פֿאַרקערט. ייִדן וואָס זיינען באַקאַנט אין דער ייִדישער ליטעראַטור וויסן וועגן דער מחלוקת²⁴, וואָס איז אַ מאָל פֿאַרגעקומען צווישן צוויי פֿון אונדזערע גדולים²⁵ – שלום־עליכם²⁶ און י. ל. פּרץ²⁷ – וועגן קראָפּעווע²⁸ און פּאַקשיווע²⁹. ניין, מיינע טייערע ייִדן, איך האָב גאַרנישט אויסגעטראַכט. אַלץ וואָס שטייט אין דעם אוצר פֿון דער ייִדישער שפּראַך איז פֿון ייִדן גענוצט געוואָרן, ניט מער וואָס³⁰ נישט אַלץ קומט פֿון סוויסלאַוויטש. אַט טענהט³¹ איר, מר. מעלצער, אַז איר האָט „קיין מאָל נישט געהערט פֿון אַזאַ וואָרט ווי 'גאָרן'“. אַ נו, שטעלט אָפּ³² פֿאַר אַ טשיקאָוועס³³ דעם ערשטן בעסטן³⁴ ייִדן וואָס קומט פֿון פּוילן און פֿרעגט אים: וואָס איז גאָרן? וועט ער אייך אַנקוקן: וואָס הייסט, איר ווייסט נישט וואָס גאָרן איז? גאָרן איז „פֿלאַר“. וווּ וויינט איר, אויפֿן ערשטן גאָרן, צי אויפֿן צווייטן גאָרן? פֿאַרשטייט זיך, אַז פונקט אַזוי גוט ווי גאָרן, איז שטאַק און עטאַזש, און מען וועט אייך נישט איינזעצן³⁵ ווען איר וועט אַפּילו זאָגן „פֿלאַר“. אַבער גאָרן איז אַ גוט ייִדיש וואָרט וואָס איז גענוצט געוואָרן פֿון מיליאָנען ייִדן אין פּוילן און אַ פּשר³⁶ וואָרט, כאַטש³⁷ עס שטאַמט³⁸ פֿון דעם פּוילישן „גוראַ“³⁹.

מר. מעלצער פֿון נואַרק, ניו־זשירזי¹⁴, שרייבט: „אין אייערע אַנאַנסן, פֿריינד סטוטשקאָוו, נוצט איר אַפֿט דאָס וואָרט 'גאָרן'. אויפֿן צווייטן גאָרן. איך שטייט זיך אָן¹⁵, אַז דאָס מיינט איר: 'פֿלאַר'¹⁶ – אויפֿן צווייטן פֿלאַר. אַבער איך האָב קיין מאָל פֿון אַזאַ וואָרט ווי 'גאָרן' נישט געהערט.“

דאָס איז פֿאַר מיר קיין ניעם נישט, מין פֿריינד. זינט עס איז אַרויס פֿון דרוק¹⁷ מין אוצר פֿון דער ייִדישער שפּראַך האָבן אַ סך ייִדן אויסגעפֿונען, אַז זיי האָבן פֿון אַ סך ווערטער נישט געהערט. אַנדערע שרייבן אַפּילו¹⁸ בריוו אין די רעדאַקציעס מיט טענות¹⁹: וווּ האָט ער גענומען די ווערטער? אַנדערע גייען אַפּילו אַזוי ווייט און זאָגן, אַז נישט אַנדערש, נאָר איך האָב זיי אויסגעטראַכט²⁰. פֿאַרשטייט זיך, אַז די אַלע טענות זיינען אומגערעכטע²¹, ווייל ווי קלוג ייִדן זיינען, זיינען זיי אַפֿט מאָל זייער נאָיוו. אַ ייִד וואָס קומט פֿון סוויסלאַוויטש מיינט, אַז מיט סוויסלאַוויטש האָט זיך געענדיקט די וועלט, אַז אויב אין סוויסלאַוויטש איז דאָס וואָרט נישט באַקאַנט, האָב איך עס אויסגעטראַכט. דער ייִד פֿאַרגעסט, אַז סוויסלאַוויטש איז בלויז איין קליין פינטעלע אויף גאָטס ערד, און אַז די טעריטאָריע וווּ ייִדיש ווערט גערעדט און איז גערעדט געוואָרן, איז גרעסער ווי פֿון וועלכער עס איז²² שפּראַך אין דער וועלט. ווי האָט אַ ייִדישער

1. poêle à frire/frying pan 2. kas colère/anger 3. poêle à frire/frying pan 4. MAYSE ... histoire sans fin/story without an end 5. NOKHEM 6. parti pris/prejudice 7. OYTSE *icil/her* Thesaurus 8. poêle à frire/frying pan 9. auditeurs/listeners 10. en rapport avec/relative to 11. MAME-LOSHN Yiddish 12. NUSEKH *ici selon/her* according to 13. étage/floor 14. Newark, New Jersey 15. suppose 16. "floor"; דאָס 17. inventé/invented 21. injustes/unfair 22. n'importe quel/any 23. allusion à une célèbre expression sur l'immensité de l'Empire britannique/allusion to "The sun never sets on the British Empire." 24. MAKHLOYKES querelle/quarrel 25. GDOYLM grands hommes/great men 26. SHOLEM-ALEYKHEM 27. YITSKHOK-LEYBUSH PERETS 28. ortie/nettles 29. ortie/nettles 30. sauf que/except that 31. TAYNET vous prétendez/argue 32. arrêtez/stop 33. pour voir/out of curiosity 34. le premier venu/the first, any 35. mettre en prison/put in jail 36. KOSHER *ici correct/her* permissible 37. quoique/although 38. vient de/comes from 39. נאָר אויבן אָדער באַרג

א מאפע פון דער אויטאָנאָמער ייִדישער
געגנט ביראָבידזשאַן. D.R.

מיט האַרץ און נשמה³¹ אַז אַ ייִדיש לעבן זאָל
ווייטער אויסוואַקסן.

איז פאַרגעקומען צום ערשטן
מאָל אַ זומער-פּראָגראַם
אין ייִדישער שפּראַך און
ליטעראַטור, מיט לערערס
אַנגעקומענע פֿון ישׂראל,
אַמעריקע און אייראָפּע.
הייַאָר האָט מען געפֿיערט²⁸
דעם 75סטן יאָרטאָג²⁹ פֿון
דער גרינדונג פֿון דער
אויטאָנאָמער געגנט. די שטאָט
ביראָבידזשאַן (וואָס טראָגט
דעם זעלבן נאָמען ווי די געגנט) האָט מען
רענאָוירט און פֿאַרשענערט און די זייער
אַקטיווע אָנפֿירערס פֿון דער קהילה³⁰ אַרבעטן

נײַ אָנגעקומענע, נישט ווי צו לעבן, נישט מיט
וואָס צו באַאַרבעטן די ערד. פֿונעם געלט וואָס
ײַדן איבער דער וועלט האָבן געשיקט איז ניט
קײַן סך דעראַנגען צום ציל. ביסלעכווייַז
האָבן די אײַנוווינערס פֿאַרלאָזט דאָס לאַנד.
בעת²⁰ דער צווייטער וועלט-מלחמה²¹ זענען
אַבער אָנגעקומען אַ סך פֿליטים²² און אין
1948 האָט די ייִדישע באַפֿעלקערונג²³
דערגרייכט איר העכסטן פונקט, 30000
מענטשן. נאָך דער גרינדונג פֿון מדינת-
ישׂראל²⁴ און מיט די שווערע רדיפות²⁵ קעגן
ײַדן אין ראַטן-פֿאַרבאַנד האָט זיך נאָך אַ
מאָל אָנגעהויבן און גאָר פֿאַרשטאַרקט די
עמיגראַציע.

אין די לעצטע יאָרן האָט מען געמאַכט אַ
פרווי צו פֿאַרבעסערן דאָס לעבן דאָרטן און
צוציען מער ייִדן. אַ רבֿ²⁶ איז אָנגעקומען אין
2002, און אין 2004 האָט מען אויפֿגעבויט אַ
נייע שול²⁷ און אַ קולטור-צענטער. אין 2007

20. BEYS pendant/during 21. MILKHOME guerre/war 22. PLEYTIM réfugiés/refugees
23. population 24. MEDINES-YISROEL État d'Israël/State of Israel 25. REDIFES persécutions
26. ROV rabbin/rabbi 27. synagogue 28. fêt/celebrated 29. anniversaire/anniversary
30. KEHILE communauté/community 31. ... NESHOME de toutes leurs forces/with heart
and soul.

עיקר שכחתי⁵²: די ביראָבידזשאַנער פֿלעגן
זאָגן – מיר זענען די פֿאַריזער פֿון רוסלאַנד
ווייל מיר וווינען ביים „אַמור“... אַמור
באַטייט אין סיבירער שפּראַך „שוואַרץ
וואַסער“. צי איז דאָס נישט פֿראַסט-פשוט⁵³
דער באַטייט פֿון ליבע ?

ייִדיש. למשל⁴⁷ די ליוואַנטס, אַ ברודער און
אַ שוועסטער, געבוירענע אין ביראָבידזשאַן,
רעדן זיבן ווערטער ייִדיש, כאָטש די מוטער
איז געווען אַ ייִדיש-לערערקע. זיי האָבן מיר
פֿריינדלעך אויפֿגענומען אין אירקוזק און
ביראָבידזשאַן. איז אַ דאָנק, גאָלינאַ און נחום⁴⁸
ליוואַנט.

עס רעגנט הייַנט. דער זומער איז אַוועק. אין
סעפטעמבער זענען די בעריאָזעס⁴⁹ געל, דער
שניי וועט ניט לאַנג וואַרטן. עס טוט מיר
באַנג⁵⁰ אַוועקצופֿאַרן פֿון ביראָבידזשאַן וווּ
איך האָב געלאָזט אַ פֿאַר נייע פֿריינד, אַפֿילו
אויב די באָן „ראַסיאַ“, וואָס שטייט אין
וואַקזאַל⁵¹ איז אַזוי אויסגעצייכנט.

וואָלט אויפֿגעוואַקסן אין ראַטן-פֿאַרבאַנד⁴².
נישקשע⁴³, איך קען דאָס דרינגען⁴⁴ לויט די
ײַדן וואָס זענען דאָ געבליבן. אַבי איך זאָל
נאָר האָבן געטראַכט ווי נאַטשאַלסטווע⁴⁵...
איך וואָלט גערעדט רוסיש אָנשטאָט
פֿראַנצייזיש, און אַפֿשר⁴⁶ דריי ווערטער

42. Union soviétique/Soviet Union 43. nishkoshe bon !/no problem! 44. déduire/deduce
45. autorités/authorities (en russe/in Russian) 46. EFSHER peut-être/maybe 47. LEMOSHl
par exemple/for example 48. NOKHEM 49. bouleaux/birch trees 50. je regrette/I regret
51. gare/railway station 52. IKER-shOKHAKHTI post-scriptum, littéral. j'ai oublié l'essen-
tiel/lit. I forgot the most important 53. ... POSHET tout simplement/quite simply.

דער ייִדישער טעם-טעם

אַ פּעריאָדיש בלעטל פֿאַר ייִדיש-לערערס

דער ייִדישער טעם-טעם איז אַ פּובליקאַציע
פֿון דעם פֿאַריזער ייִדיש-צענטער –
מעדעם-ביבליאָטעק

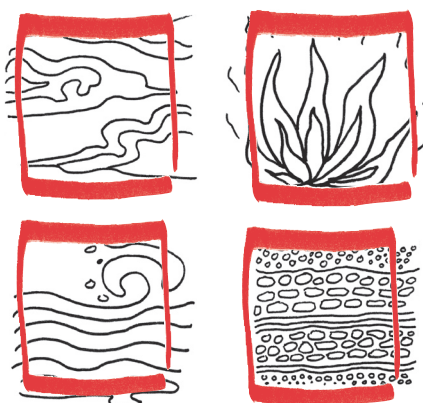
אין דעם נומער האָבן מיטגעאַרבעט
אַקווילע, יצחק, מאָרי, נאַטאַליאַ,
עווילין, פֿאַני, רובי, שמואל, שרון.

YIDISHER TAMTAM
Maison de la culture yiddish
Bibliothèque Medem
18 passage Saint-Pierre Amelot
75011 Paris
Tél. : 01 47 00 14 00
Fax : 01 47 00 14 47

tamtam@yiddishweb.com

מע קען אויך לייענען דעם ייִדישן טעם-טעם
אויפֿן אינטערנעץ : www.yiddishweb.com

פֿרייז : 2,50 אַייראָס 2,50 euros

ענטפֿערס אויפֿן שפּיל פֿון ז' 6

1. וואַסער 2. לופֿטן 3. פֿייער 4. פֿייער
5. ערד 6. ערד 7. וואַסער 8. פֿייער
9. פֿייער – וואַסער 10. לופֿט 11. וואַסער
12. וואַסער 13. ערד 14. פֿייער
15. וואַסערן 16. וואַסער 17. ערד
18. וואַסער.